

Blaž Čavec

BOŠKOVIĆ KAO ISUSOVAC

Što znači biti isusovac? Isusovac je čovjek koji je prihvatio načela Duhovnih vježbi sv. Ignacija Lojolskoga, osobito velike ideje drugoga tjedna sadržane u razmatranjima o »Pozivu Krista Kralja« i »o dvjema zastavama«. Krist Kralj poziva ljude u svoju službu i govori im: »Moja je odluka da sebi podvrgnem cio svijet i sve svoje neprijatelje i da tako udem u slavu svojega Oca. Stoga se onaj tko hoće poći za mnom mora sa mnom i truditi da me, kao što me je pratio u naporu, tako slijedi i u slavi.« Sada sv. Ignacije sugerira onome tko obavlja duhovne vježbe: »promislit ću kako će svi u kojih bude pameti i razuma cijelu svoju osobu ponuditi za taj pothvat. Međutim oni« — nastavlja sv. Ignacije — »koji žele pokazati što veću odanost i istaknuti se u svakoj službi svojega vječnoga Kralja i Gospodara svih stvari, neće za taj pothvat ponuditi samo cijelu svoju osobu, nego će, radeći protiv vlastite osjetilnosti, protiv ljubavi puti i svijeta, prinijeti žrtve veće cijene i veće vrijednosti, govoreći: 'Vječni Gospodaru svih stvari! Uz Tvoju milost i pomoć prinosim Ti, evo, svoju žrtvu pred neizmjernom Tvojom dobrotom i pred licem pre-slavne Tvoje Majke i svih svetaca i svetica nebeskoga dvora te izjavljujem da želim i da hoću i da je to promišljena moja odluka, samo ako je na veću službu Tebi i na Tvoju proslavu, da slijedim Tebe podnoseći svaku nepravdu i svaku porugu i sve siromaštvo, u zbilji, kao i srcem, samo ako me Tvoje presveto Veličanstvo bude htjelo odabrati i primiti u takav život i stalež.'«

Možemo li zamisliti našega o. Rudera Josipa Boškovića kako kleči pred raspelom i kako svjesno izgovara svoje predanje Kristu Kralju? A ipak on je to molio ne samo u svojim tridesetodnevnim duhovnim vježbama što ih je obavljao dva puta u životu, prve u novicijatu na početku redovničkoga života i druge na kraju svih studija, u trećoj kušnji, prije polaganja zadnjih zavjeta, nego je, prema starome isusovačkom običaju i crkvenom propisu, morao kao redovnik svake godine kroz osam dana obavljati svoje godišnje duhovne vježbe i tako obnavljati svoje predanje Bogu u Družbi Isusovoj.

U ovom se radu nalazimo pred vrlo delikatnom zadaćom: želimo prikazati kakvo je bilo to Boškovićovo predanje Bogu? Kako je on kao redovnik provodio svoje zavjete? Je li bio potpun u poslušnosti, prema pravilima Družbe Isusove? Ta je poslušnost mnogo tražila od njega! Je li on imao osjećaja za siromaštvo, za duh siromaštva, skromnosti, kako to propisuju Pravila?

Odmah ćemo dodati jednu opasku: ideal isusovačkog života prema načelima Duhovnih vježbi ostvarili su samo isusovački sveci. Pa ipak, drukčija je bila svetost Franje Ksaverskoga koji je naviještao Evandjelje po Indiji, Japanu i umro pred vratima Kine, a drukčije ju je provodio u djelo sam sv. Ignacije koji je u to vrijeme pisao u Rimu *Ustanove Družbe Isusove* i upravljao Redom. Drukčija je pak svetost Roberta Bellarmina, glasovitoga profesora, pisca i propovjednika, a drukčija mladog Stanislava Kostke koji je umro na početku novicijata! Drukčiju su svetost pokazali misionari u Kanadi ili u Paragvajskim redukcijama, drukčiju misionari u Engleskoj, drukčiju profesori na isusovačkim kolegijima širom Evrope. Prema tome, Bošković je mogao ostvariti ideal svojega predanja Kristu Kralju samo kao profesor, filozof i znanstvenik, jer to je bilo područje koje mu je odredila Božja Providnost i njegovi poglavari! Ne mislimo pri tome reći da je Bošković bio pošteđen od slabosti svoje naravi, karaktera, i da nije imao velikih pogrešaka!

U isusovački je red Ruder Bošković, možemo kazati, ušao još kao dječak: imao je 14 i pol godina. Dojam koji je ostavio na svoje poglavare u kolegiju i profesore bio je takav da je rektor Dubrovačkog kolegija o. Šimun Capitozzi 16. rujna 1725. zapisao u kućni dnevnik: »... gospodin Ruder Bošković primljen je u novicijat u Rimu, mladić od kojega se mnogo očekuje«. Kao isusovac Bošković je prošao redoviti tok isusovačkoga odgoja. Iz toga razdoblja spomenut ćemo samo jedan tekst njegova pisma što ga je poslao kući bratu Božu 1731. godine, dakle, kada je imao 20 godina: »... Božjom milosti ne trebam drugo od vas doli vaših molitava i desi li mi se ikada zgoda da podnosim nedaće, smatrat ću se presretnim da uživam koji plod sv. siromaštva i goli Križ Kristov za koji sam si preduzeo da ga slijedim... I budite uvjereni, da sam tako zadovoljan sa svojim stanjem, da kad bih imao u svojoj ruci sva kraljevstva svijeta, sva bih pustio.« Iduće godine u pismu izriče želju: »... da se pokažem pravim sinkom sv. Ignacija«. Prema tome, Bošković je svjestan i dobro znađe gdje je i što se od njega traži!

Ne možemo u ovome radu pratiti Boškovića iz godine u godinu, da bismo ga promatrali pod vidikom njegova redovničkog života. Zadržat ćemo se na nekoliko zgoda iz njegova uistinu neobična života. Spomenimo odmah da je on u životu imao nekoliko pravih afera koje se teško mogu spojiti s redovničkim duhom jednog isusovca!

Pogledajmo najprije što je on mislio o svojim profesorima i odgajateljima.

U školi je Bošković imao glasovite učitelje o. Horacija Borgondija i o. Karla Nocetija. Borgondi ga je uveo u studij matematike, a godine 1740. Bošković ga je naslijedio kao profesor matematike u Rimskome kolegiju. O o. Nocetiju pisao je iz Pariza godine 1760. bratu Baru, također isusovcu: »Ovdje je on poznat kao veliki pjesnik i veliki fizik i matematik, premda je uistinu vrlo malo znao od tih dviju nauka i njima on-

dje nario znatnu štetu.« Bošković se tuži da za vrijeme studija nije imao ni pravog vođe ni knjiga. O isusovačkim školama iz toga vremena Bošković je iznosio vrlo kritički sud. Zamjera im što su zanemarile matematiku, fiziku, osobito pokuse! Tako se u Parizu istinski osjećao manje vrijednim, svakako pretjerano, jer dovoljno ne vlada diferencijalnim i integralnim računom. »Ja najprije čutim koliko sam slab u onemu što ovi prvi džeometri ovamo stimaju... er u velikom kalkulu jes toliko od njih do mene, koliko od mene do ovijeh družijeh jezuvita.« Zašto je to tako? U pismu svojemu učeniku, a kasnije suradniku o. Puccielliju god. 1763. piše ovo: »... ali tada ne samo da nisam imao vođe, nego nisam imao ni knjiga niti sam imao pojma o njima...« Na što je pak Bošković naišao u Parizu, spominje u pismu bratu Baru (14.1): »... u velikom kalkulu jes toliko od njih do mene, koliko od mene do ovijeh družijeh jezuvita; kad govorim od njih, govorim od dva iliti tri, er nije ni ovdí mnogo velikijeh kalkulatura, a nije ih ni po svijetu...« Prema tome, Boškovićev je sud o Rimskome kolegiju preoštar. Kolegiju nije bila svrha studij matematike ili prirodnih znanosti, nego teologije. Kolegij je pripremao svećenike, a ne matematičare! Ipak će u tome kolegiju genijalni Bošković naći svoj put, ne teologije, nego prirodnih znanosti.

Bijeg iz Rima

Bošković je u Rimskome kolegiju proveo punih devetnaest godina. Kroz to vrijeme objavio je svu silu znanstvenih rasprava, a proslavio se i u diplomatskim akcijama. Bavio se arheologijom. Spasio je kupolu sv. Petra i obavio je važna zemljopisna mjerenja po Papinskoj državi. Kroz to vrijeme Bošković je mjesecima bio odsutan iz Kolegija. Postavlja se pitanje kako je uopće moglo doći do napetosti sa subračom. Zašto je nakon povratka iz Beča krenuo na dugo putovanje po Francuskoj i Engleskoj? Mislimo da Bošković nije napustio Kolegij zato što se profesori isusovci nisu slagali s njegovim filozofskim tumačenjima! Osim prijatelja isusovaca, on je uza se imao Papinsku kuriju, u prvome redu papu Benedikta XIV. i njegova državnog tajnika kardinala Silvija Valentija Gonzagu. Godine 1757. ukinuta je zabrana iz god. 1615. da se u katoličkim školama ne smije učiti da se Zemlja okreće oko Sunca! Bošković je bio član te papinske komisije koja je ukinula zabranu! Prema tome, pobijedio je njutnizam koji je zastupao Bošković! Ne možemo uzeti da je bio dovoljan razlog Boškovićeva nezadovoljstvo školskim sustavom u Rimskome kolegiju. Boškovićeva pisma što ih je pisao bratu Baru također isusovcu, više upućuju na osobne odnose, neprihvaćanja nekih osoba u Kolegiju. Tako mu u pismu od 14. siječnja 1760. piše o svojim profesorima Montaniju i Nocettiju: »Bili su na čast Kolegiju!« Zatim nastavlja na hrvatskome: »A vjeruj mi izišla mi je volja sasvijem od toga mjesta. Tega Prefekta od studija doma, eto...« Smetao mu je, dakle, rekli bismo današnjim rječnikom, dekan fakulteta! Nekoliko mjeseci poslije još oštrije piše o svojemu rektoru: »... od mene pravedno ti govorim, ledim se kad mislim o temu koledžu. Ti Retur, koji će preko Provincio biti; ti Prefet od studija etc. Tresem se kad mislim da se imam tamo vratiti.« Nekoliko dana nakon toga, 28. travnja 1760., opet se osvrće na Kolegij: »Vjerujte mi, da se ledim kad mislim da se moram onamo vratiti i svaku sam ljubav izgubio za taj Dom. Premda znam da je ondje toliko njih koji su mi sklo-

ni. Ali ti se ne broje, a zaslugom onih koji se broje, pitanje će studija napokon poči po zlu!»

Nezadovoljstvo u Parizu

O francuskim isusovcima Bošković nije ništa manje kritičan nego o rimskim: »A ne možeš vjerovat«, piše bratu Baru, »kako malo znadu od filozofije i matematike i kako sramotne objeccioni činu suproč filozofiji od Newtona; da vidić koliko je ovdje Faura... Jedan otac koji je profesur od Teolodžije držim Morale i koga su skinuli, štampao je jedno libro suproč filozofiji od Newtona. Tako je to sramotna stvar, da se i ovi neprijatelji Newtonovi sramuju. Koliko smo ludi i mahniti!« (30. 3. 1760.). Nekoliko dana poslije piše još oštrije (6. 4. 1760.): »... ovdje tko nije peripatetik jest heretik. Tko bi rekao da neka materijalna stvar ima aktivnost, neku snagu, neku sposobnost da se miče u mjestu, dao bi pristup nevjernicima i približio se materijalizmu.«

O stanju u Kolegiju Bošković također piše Baru: »U našem koledžu sve je gore nego tamo: nije nijedna istrumenta za mjerit; a onomadne sam se razgovarao s njihovim Leturom i s Bibliotekarom: ne moš vjerovat kako sam osto čujuć što su mi govorili: ne znadu ni što ovdje djeca znaju, a govoru posmjējajući se, ko da su najprimudriji ljudi od svijeta. Što je od moga znanja, taka je injoranca, da ne možeš izmislit, a to držim, da je veoma zlo i za Svete vjere, er pak čeljad govori, kako su u temu ljudi i oholasni tako je i u vjeri.«

Cilj je vjere

Kao što je nekada sv. Ignacije dobro uočio da mu je potrebna škola ako želi djelovati apostolski, tako i Bošković u doba prosvjetiteljstva, kada su na sve strane veličali ljudski um, jasno vidi da učenom svijetu treba donijeti Boga na krilima znanosti. Zato piše bratu Baru: »Ovdi dje su nevjernici toliko jaki u ovijem, valjalo bi da mi imamo čeljadi koja bi cijenu u istom imala, koliko i oni; er ovdje paka govori Mladost eto ti tu: ne umijedu naravne stvari i viku: to ti je isto i u vjeri. Neka misli, ko ima.«

Nažalost, nisu ga razumjeli svi pariški isusovci, a neki su i pogrešno tumačili njegov stav prema enciklopedistima. Znao je to Bošković, zato i piše Baru: »U koledžu moje stvari idu pridobro, i ufam u Boga da će dobro o meni pisati; ne znam da je žo bilo onemu Frei koji zapovijeda u kući drugoj, da sam otišo: že mu je i što vidi, da ne tako čute svi ovi Mudri, od kojijeh je reko jednomu od našijeh, da su svi ovi Nevjernici, i da ne valja imat ništa š njima činit. Moglo bi bit, da on više toga štogod i piše tamo; no znam da će svi ostali drugako pisati: i ovi Starješina od Kledža našega, čini mi sve atencioni, i govori mi da idem dje god me Akademici invitavaju, da je to čas od našega reda.« Da je Bošković na tim sastancima i susretima razgovarao o Bogu, spominje i u istome pismu bratu: »Ovi (Le Roy) je prijatelj od Enčiklopedista... Ja sam š njime libero govorio dizaprovajajući pismo tijeh i govorio od mojijeh misli o Bogu, i njegovoj providenci; i gusto je moje razloge...« Prema tome, Bošković je postupao posve u skladu s propisom i s duhom svojega reda.

U svojoj kritici koja je možda nekima bila preoštra Bošković je nudio i rješenja: za ono vrijeme to je bio slučaj prognanih isusovaca iz Po-

rtugala. Od njihovih mladih klerika mogla bi se pripremiti ekipa pravih znanstvenika. »Medu tolikim mnoštvom Portugalaca, gdje ima do 150 mladih, došla mi je misao«, piše bratu Baru, »koja kad bi Bog dao da se sviđi poglavarima. Kad sam s o. Generalom govorio o potrebi da imamo ljudi stručnjaka svih vrsti, pa da ih školujemo. Pa budući da nije moguće da svi čine sve, kako već radimo, kad bi bilo odličnih ljudi. Odgovorio mi je da nema ljudi da bi mogao osloboditi od općenitog toga. Sada imaju toliku mladež koju moraju držati, a s kojom ne znaju što će. Zar se ne bi moglo među njima izabrati četrdesetak-pedesetak jačih talenata i od njih učiniti prvorazredni stručnjaci, neke uputiti na klasične jezike, druge na crkvenu povijest, ili profanu, druge na studij Sv. pisma, druge na dogmu, neke na crkveno pravo, neke na matematiku, druge na fiziku itd. Siguran sam da bi samo malo odlučnosti u toj stvari i pravilnog rasporeda stvorilo odlične stručnjake svake vrste i da bi to bio veliki doprinos vjeri... Napokon, u kolegiju bi mogli stanovati mnogi. Koliko bi lijepih stvari mogli učiniti kad bi samo doista htjeli.«

Odnos prema poglavarima

Svaka ljudska zajednica mora imati svoja pravila, norme i zakone kojih se moraju pridržavati svi članovi te zajednice da bi ona mogla rasti. I za Crkvu rekao je Krist apostolima: »Tko vas sluša, mene sluša!« Kad se govori o isusovcima, najčešće se iznose njihova poslušnost i ovisnost o poglavarima. Neki to napadaju, neki to ne razumiju, neki se tome dive! Je li Bošković imao osjećaj za poslušnost? Je li bio svjestan da on, iako znanstvenik svjetska glasa, ipak kao redovnik mora biti ovisan o svojim redovitim poglavarima, u prvome redu o generalu? Navest ćemo samo pismo iz Pariza iz 1760. godine što ih je pisao svojem bratu Baru.

Bošković uvelike hvali poglavare u Parizu, jer su prema njemu vrlo pažljivi! Tako to mora biti prema gostu! Stoga Bošković piše: »O. Rektor prema meni je vrlo pažljiv — mi fece molte attenzioni — (drugi put će reći: »Mille attenzioni!«).« Tako piše i ovo: »Večeras sam dobio poziv od Rektora kolegija gdje mi nudi sobu s peći u pensionu. Tamo ću poći za nekoliko dana. Bilo je oko toga mnogo teškoća koje su uklonjene posljednjim pismom o. asistenta, u moju korist.«

U Parizu je za Boškovića nastao veliki problem: morao je prekinuti vezu s markizom Romagnolijem na čiji je trošak putovao od Rima do Pariza. S markizom je namjeravao krenuti i u Englesku, ali je zbog promijenjenih prilika morao poći u društvu španjolskog ambasadora Fuentesesa. Bratu Baru piše ovako: »To te molim da otideš u Oca Dženerala od moje strane i da mu rečeš da sam imao ti imbrolj: da mi je to veoma žo bilo, da sam konzulto Starješine i da neću ništa činit, nego s njima.«

Bošković je dobio dopuštenje od generala da pode u Englesku, ali u društvu s Romagnolijem. A što sada kad je prekinuo s njime, a razglasilo se i po Parizu i po Londonu da on dolazi u Englesku? Što sada? Bošković je u mucu! »Budući da više ne idem s njim, a motivi koji su navedeni nisu bili samo s obzirom na Markiza. Sada kada i sam prijestolonasljednik zna za taj moj put i cijeli Pariz, a zna se za to i u Londonu, i kad imam tolika preporučna pisma, mislim da moram poći. Ne bih htio zlorabiti o. Generala koji mora misliti na toliko drugih stvari. Molim Vas

da odete k njemu da mu kažete u moje ime da ću na svaki način čekati njegovo naređenje u vašem pismu meni u Bruxelles.»

U takvoj je mucij bio Bošković pokazuje i ovaj tekst iz pisma Baru: »Ako mi se pruži prilika da podem u Englesku posve sigurno, kako mi se već nudi, odmah ću otputovati, samo dok primim vaše pismo, jer ne sumnjam da će o. General to uzeti za zlo, jer ja idem prema prilikama kakve mi se nude, kako sam vam već pisao. A to je da dolazi grof Feuntes koji će biti ambasador Španjolske u Londonu i ovdje će se zadržati 15 dana« (5. 5.).

Nekoliko dana poslije opet piše Baru (11. 5.): »Dopuštenje da podem u Englesku s markizom Romagnolijem vrijedi sada više, jer putujem s jednim ambasadorom, i to ambasadorom Španjolske, a to u sadašnjim prilikama vrijedi neizmjereno više... Ne mislim svojim pismom uznemirivati o. Generala, pa vas molim da odete k njemu i kažete mu da sam tako protumačio njegovu volju i, ako podem s takvim Gospodinom i prijateljem Družbe, imat će ujedno i svjedoka o mojemu vladanju, jer će stalno biti s njime u popisu njegove pratnje.« Evo, koliko je Boškoviću stalo da ga Družba posve poznaje, jer kaže: »Imat će svjedoka za moje vladanje.« Grof Fuenetes pak imao je dva brata isusovca, a supruga mu je bila iz obitelji Gonzaga i Pignatelli, iz koje su potekla i dva isusovačka sveca: sveti Alojzije Gonzaga i sveti Josip Pignatelli. Imao je, prema tome, dobru pratnju!

Za put u Englesku nije bio jedini problem dopuštenje o. Generala. Trebalo je riješiti i pitanje financija: tko će mu dati novac? Bošković kao redovnik ne može samostalno raspolagati novcem bez dopuštenja poglavara. Prema isusovačkim propisima, Bošković je bio član Rimske provincije i rimskih kuća pa mu prema tome one moraju osigurati sredstva za život i putovanja. Budući da je prekinuo s markizom Romagnolijem koji je financirao putovanje do Pariza, a trebalo je tako biti i do Londona, sada je morao čekati novac iz Rima ili ga pozajmiti od isusovaca u Parizu. Zato piše Baru 5. svibnja 1760.: »Očekujem pismo o. Benzocnija koje će mi poslužiti kao kreditno, da s njime uradim trošak. Ako ga ne budem dobio, posudit ću novac od prokuratora (ekonoma) Provincije koji mi ga je već nudio više puta, pa ako mi dođe (pismo), poslužit ću se time. Nadam se da će o. Marganetti imati povjerenja u moje poštenje i dati dinare koji mi trebaju za put, uvjeren da neću uzeti više od toga koliko bih mora od njega primiti ili pak, ukoliko ne dode na vrijeme, da to uzmem. U toj sam stvari beskrajno osjetljiv!« Zar je moguće da Bošković, znanstvenik svjetska glasa i poznat po tolikim dvorovima i u krugovima znanstvenika, bude »beskrajno osjetljiv« kada je u pitanju nekoliko dinara?

U Engleskoj — pravi isusovac

U anglikansku Englesku Bošković nije mogao stupiti u isusovačkom odijelu. Zato je nabavio građansko odijelo, periku i mač. Mogao se predstavljati kao plemić, jer to je zapravo i bio: u svoje vrijeme Lucca mu je dala plemićki naslov, ali je on kao isusovac to odbio.

U Londonu se Bošković kretao ne samo u krugovima znanstvenika nego je zalazio i u palače, dapače i u kraljevski dvor, premda su svi dobro znali da je isusovac. Da se on jednako dobro snalazi u svakome

društvu i da je svagdje spominjao i svoj Dubrovnik, pokazuje i ova misao gospođice Knight: »Još nikada nisam upoznala Dubrovčanina koji ne bi bio nadaren i učen!« U Londonu je postao član Kraljevske akademije i kao uspomenu na to, u čast Akademiji, dao je tiskati svoj ep *O pomrčini Sunca i Mjeseca*. I kao što je svagdje nastupao kao isusovac, tako je i u knjizi spomenuo da je auktor: o. Ruder Bošković Družbe Isusove.

U Londonu je čitao misu na improviziranom oltaru za neke ljude koji godinama nisu imali prilike da je čuju. O svojem radu u Londonu piše bratu Baru: »Sigurno ću učiniti znatne usluge i katoličkoj vjeri i Družbi, ne vršeći misionarske dužnosti, nego hvatajući prigode da uklonim predrasude i zadržim sklonost i poštovanje.« Drugo se pak u onim prilikama od njega nije ni tražilo ni očekivalo!

Bolna brerska afera

Bošković je teško otišao iz Rima. Međutim, to je ostalo unutar Družbe i rješavali su je poglavari i Bošković. Naprotiv afera u Breri izbila je među vanjske ljude i rješavali su je državni činovnici i austrijski Dvor, a ne isusovački poglavari!

Boškovića je u Breru pozvao rektor kolegija Svete Marije u tome gradu o. Federigo Marija Pallavicini, najprije kao savjetnika pri uređenju zvjezdarnice, do koje je mnogo stalo i isusovcima i vladi u Beču. Bošković je za ono doba zvjezdarnicu opremio vrlo moderno. Nadao se da će on dobiti nadzor nad zvjezdarnicom, pa je zato kao pomoćnika dobio o. Franju Puccinellija. Isusovačka pak zajednica nije voljela Boškovića, nego je vladi predložila o. La Grangea. Iz toga se razvio cijeli »slučaj« koji je završio Boškovićevim odlaskom iz Brere.

U svojim dopisima državnom ministru za Lombardiju grofu Firmijanu Bošković nimalo ne štedi izraze. Svoje protivnike naziva »spletkarima, pokretačima nereda«. Boji se da ga ne prikažu »lopovom, varalicom, čovjekom nedostojnim da služi Dvor«. Svojega suradnika o. Puccinellija smatra »desnom rukom«, čovjekom »koji je upućen u moje ideje, spreman da ih izvrši«. Koliko je cijela stvar neugodna svjestan je i Bošković kada kaže da je ovo »pravo nutarnje rasulo Reda u ne manje fatalnim vanjskim prilikama«. Rektor kolegija o. Ignacije Venini iznio je grofu Firmijanu što zapravo isusovci misle o Boškoviću: »Sud cijeloga kolegija koji imaju za tog Oca najveće poštovanje i najviše ga cijene s obzirom na sposobnost i znanje ne smatra ipak da bi bilo zgodno da bude na čelu zvjezdarnice i da ravna astronomskom praksom, jer za upravu on i nema vremena zbog načina života, ni prakse zbog nedostatka iskustva, ni strpljivosti zbog temperamenta, ni naravi za priopćivanje, upućivanje i sporazumijevanje zbog visine svojega uma i živosti fantazije.«

I sam grof Firmijan morao je koncelaru Kaunitzu dati svoje mišljenje o Boškoviću, pa je napisao ovo: »Ne može se poreći da njegovo ime i opći ugled što ga svagdje uživa čine čast tima školama (dvorske škole), a ipak su se drugi koristili njegovim talentom više nego mi. Primjećujem čistoću istine kojom govori; što bi pak kod drugih bio prevelik zanos, u njemu se čini da je dalmatinska ćud koja po prirodi kao da ne nastoji baš mnogo oko toga da obavije stvari u birane fraze. To nastojanje starije izlaže često tome da ne vide pravu točku stvari koje prepredenci

ili himbeno prikrivaju ili je čine da ishlapi u namještenom zvuku riječi.*

Knez Kaunitz, premda je imao visoko mišljenje o Boškovićevu radu, ipak mu zamjera što u svojem Memorandumu od 67 stranice toliko govori o sebi i u takvu stilu da iz njega izlazi suviše visoko mišljenje o vlastitim zaslugama.

Sam Bošković svjestan je svoje naravi pa tom zgodom piše o sebi: »Poznajem sama sebe. Moja je mašta živa, i da nisam takav, ne bih bio onaj geometar ni onaj pjesnik za koje me bar drže. Ova stvar me suviše uzbuđuje, a budući da sam suviše iskren, ne bih mogao, govoreći da se opravdam, da ne rečem ili ne učinim stvari koje bi bile neugodne mnogima, a uništile bi i mene samoga* (M. 788).

Bošković nakon ukinuća Družbe Isusove

18. srpnja 1773. Bošković je na savjet papinskog nuncija u Veneciji sam napustio isusovačku zajednicu, da bi izbjegao neprilike koje su snalazile isusovce prilikom provedbe papinskog Brevea o ukinuću reda.

Dvadesetsedmog kolovoza promijenio je odijelo: skinuo je isusovački talar i obukao reverendu, odijelo vanjskog svećenika. Idućeg je dana krenuo u Francusku.

Što je on mislio o Klementu XIV. koji je ukinuo isusovački red? »Neka se Sv. otac dopro pazi da kako on bez formalnosti i očitoga procesa krišom pomalo uzima nama što su nam drugi pape kao Grgur XIII. dali u vlasništvo, ne bi sadanji vladari ponovili s rimskom Crkvom i držali da imaju pravo prema tom primjeru da oduzmu što su drugi vladari udijelili, jer na kraju krajeva nije sv. Petar imao ni bogatstva ni država. Neka misli tko ima da o tome misli!*

U Francusku je putovao k lijepom društvu prijatelja koji su ga tamo pozvali i s njime vrlo lijepo postupali, pa to Boškovića potiče na griznju savjesti: »Vi vidite kako sam se zabavljao, doč' toliki moji plaču!*

Što je ostalo Boškoviću od onoga što je imao kao isusovac?

Kad se godine 1784. ponovno vratio u Italiju, služio je misu u samostanu nekih sestara i od njih dobio jednu relikviju da je pošalje sestri Anici u Dubrovnik, pa joj tom zgodom piše: »To mi je poslala gospoda tako vi zovete la Badessa, od ovega manastijera, er ja svaki dan govorim misu u njihovoj crkvi i ostavljam njima lemozinu za nje oltar i spendze, koje su imale privelike krocijeć (radi) nje, er ja slijedim kako je bilo u našem radu, ništa ne uzimljujući od mise za mene.*

Godine 1785. pošao je na put po Italji i došao do Rima. Tom zgodom spominje da je u Pesaru našao mnogo bivših isusovaca i svojega sunovaka don Fabrizija Caraffu, s kojim je nekada bio u novicijatu u Rimu. Spominje i to da je u Rimu služio sv. misu na grobu sv. Ignacija u crkvi Al Gesù i da je oltar još netaknut. Vidio je ondje mnoge bivše isusovce koji ondje stanuju. Misu je služio i na oltaru sv. Alojzija, na njegovu grobu, gdje je nekada, na Sve Svete 1740. služio i svoju mladu misu!

Ono što je osjećao prema Družbi Isusovoj najljepše je izrazio u predgovoru svojem Dnevniku puta od Carigrada u Poljsku, u kojemu kaže: »Preostaje mi da dodam da je u ovom talijanskom izdanju mojega putovanja promijenjen naslov: otac u abate. Promijenjen je moj stalež, ne zato što sam ga napustio zbog svojevoljne nepostojanosti, nego stoga što je

on sam prestao postojati, tako da sam ja na neki način ostao kao siročić bez oca i majke».

Time je rekao sve što je za njega bila Družba Isusova!

Josip Antolović

O. VILIM EBERSCHWEILER

Pučkoškolski učitelj Franjo Eberschweiler i njegova žena Ivana Margareta imali su sedmero djece: pet dječaka i dvije djevojčice. Od tih pet dječaka Bog je četvoricu pozvao u Družbu Isusovu. Najpoznatiji je od njih Vilim koji je kroz 48 godina bio duhovni vođa svoje redovničke subraće. Fritz je postao glasovit misionar među Indijancima. Karlo je djelovao najprije u Indiji, a zatim u Ohio u SAD, dok se Franjo razbolio još za vrijeme studija i umro.

Vilim se rodio 5. prosinca 1837. u Püttlingenu u njemačkoj pokrajini Saar. Djetinjstvo je proveo u toplom obiteljskom gnijezdu koje je bilo prožeto duboko religioznim duhom. Dok su živjeli u Waxweileru, stan im je bio blizu crkve. Pobožna majka često je onamo vodila djecu, a mali se Vilim već odmalena ispunio velikim strahopoštovanjem prema Kristu u svetohraništu, što će biti značajka čitava njegova života. Sredena kršćanska obitelj bila je odlična sredina za normalan duhovni razvoj djece. Djetetu toliko potrebne obiteljske topline bilo je napretek. Samo onaj kome je nešto takvo u djetinjstvu bilo prikraćeno može pravo shvatiti neprocjenjivu vrijednost toploga obiteljskog ognjišta. I kao što pod staklenikom cvijeće, povrće i voće brže raste i dozrijeva, jednako tako i pod okriljem dobrih roditelja rast i razvoj djece postaje kudikamo bolji i uspjeliji. Dobra obitelj jedno je od najvećih dobročinstava što ga može uživati ljudsko čedo. Nećemo jadikovati nad današnjim obiteljima, nego ćemo radije željeti i moliti da što više obitelji ostvari za svoju djecu kutić raja na zemlji. Takva je želja i molitva posve opravdana, jer je hoće Tvorac obitelji.

Učitelj je Eberschweiler zbog službe više puta mijenjao mjesto boravka. Iz Waxweilera bio je premiješten u Bitburg. I tu je opet dobio stan blizu crkve, u kojoj je Vilim 9. svibnja 1850., u 13. godini života upravo na